

DOI 10.37491/UNZ.102.2
УДК 349.3

Світлана СИНЧУК¹,
Леся МАЛЮГА²

ПРАВО ВРАЗЛИВИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ НА СОЦІАЛЬНІ ПІЛЬГИ: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Проаналізовано особливості законодавчого, судового та доктринального використання поняття соціальної пільги як виду соціального захисту вразливих категорій населення. Звернено увагу, що на сьогодні в юридичній науці спостерігається безсистемне використання категорійно термінологічного концепту «пільги». Наголошено на потребі уніфікації змісту цього поняття. Додатковою характеристикою правової природи цього поняття визначено особу як управлений суб'єкт правовідносин соціального забезпечення цього виду. Змістом правоможностей такого суб'єкта визначено можливість отримати додаткові, спеціальні права, так звані «переваги», та бути звільненим від законодавчо передбачених обов'язків. Підтримано аргументи, що соціальна пільга є законодавчо диференційованим пом'якшенням правових та пов'язаних з ними умов соціальної життєдіяльності особи, яка є управленою у сфері соціального забезпечення суб'єктом права та в змозі задовольнити свої основні соціальні потреби, визнані суспільством базовими, а також законні інтереси в соціальній сфері, зокрема відновити відповідний рівень особистої соціальної

¹ докторка юридичних наук, професорка, професорка кафедри соціального права, Львівський національний університет імені Івана Франка, svitlana.synchuk@lnu.edu.ua, <https://orcid.org/0000-0003-2711-5919>.

² докторка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри трудового права та права соціального забезпечення, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, lesya.maluga@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-0523-221X>.

безпеки. Наголошено, що право на соціальні пільги може бути реалізоване у правовідносинах соціального забезпечення, хоча й стосується різних сфер життя особи. Відзначено, що сьогодні сфера суспільних відносин, у яких реалізується право на соціальну пільгу, є широкою та охоплює податкові, кредитні відносини, відносини забезпечення житлом та інші. Основною метою соціальних пільг для вразливих верств населення як складової їхнього соціального захисту визначено забезпечення соціально безпечних умов їхнього життя, що узгоджуються з людською гідністю, законними інтересами особистості в соціальній сфері, а також з інтересами інших соціальних груп та держави. З'ясовано специфіку об'єктивних і суб'єктивних бар'єрів, які слугують перешкодою ефективної реалізації права управненого суб'єкта права на соціальні пільги в межах правовідносин соціального забезпечення. У дослідженні наведено їхню характеристику та визначено перелік. Відзначено, що системні та суб'єктивні бар'єри в реалізації права на соціальні пільги вразливими верствами населення підривають зусилля нашої держави щодо створення соціально безпечних умов буття кожної особи. Наголошено на потребі залучення інститутів громадянського суспільства, котрі також є соціально відповідальними й певною мірою повинні виконувати соціальну функцію поза державними зобов'язаннями, сприяючи у такий спосіб передусім належній соціальній безпеці вразливих верств населення.

Ключові слова: правовідносини у сфері соціального забезпечення, управнений суб'єкт у праві соціального забезпечення, соціальні потреби, соціальне законодавство, об'єктивні/суб'єктивні бар'єри реалізації права особи.

Постановка проблеми. У складних умовах війни в Україні та гострого кризового стану економіки роль соціального захисту осіб, які зіштовхнулися із життєвими труднощами, щоденно зростає. Незважаючи на численні міжнародні правові акти, акти національного законодавства України, на практиці саме це право стикається із значною кількістю проблем у механізмі його реалізації. Серед додаткових заходів соціального захисту переважне місце відведено соціальним пільгам, які надаються визначеним соціальним групам. Проблематика отримання та надання соціальних пільг вразливим верствам населення є питанням, над яким тривалий час розмірковують українські та зарубіжні учені, щодо якого ведуться дискусії у професійних колах нормотворців та суб'єктів правозастосування. Науковці традиційно звертають увагу на пріоритетність та активізацію проблем соціального захисту громадян у період трансформаційного переходу до ринкових відносин [1] та воєнного стану в Україні [2], оскільки стан нужденності значної кількості людей спонукає до пошуків необхідних механізмів забезпечення його подолання. На сьогодні значна кількість населення потребує соціальної підтримки і пріоритетними вважаються соціально-економічні заходи, пов'язані із забезпеченням літніх людей, осіб з інвалідністю,

багатодітних родин, дітей, військовослужбовців та членів їхніх сімей, ветеранів та ін. Дослідження питань реалізації права на соціальні пільги вразливих верств населення в Україні сприятиме можливості ознайомитися з проблемами, що виникають у громадян під час здійснення ними права на соціальний захист.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних наукових працях (не тільки юридичних) приділяється увага проблемам реалізації права на соціальний захист вразливих верств населення в Україні, зокрема й такому його напрямку, як соціальні пільги, що засвідчує про їхню багатогранність і необмеженість для дослідження. Вагомий внесок у розробку окресленого питання зробили В. М. Андрійів, К. В. Бориченко, В. Я. Бурак, М. О. Бук, С. В. Вишновецька, М. І. Іншин, О. Л. Кучма, В. Л. Костюк, В. П. Мельник, О. В. Москаленко, П. Д. Пилипенко, Л. М. Сіньова, О. В. Тищенко, Г. І. Чанишева, О. М. Ярошенко та інші. Незважаючи на наявність ґрунтовних праць, сучасні проблеми реалізації права на соціальні пільги свідчать про необхідність подальшого вивчення та пошуку шляхів їх забезпечення в Україні, зокрема й в контексті розширення їхніх сфер застосування або трансформування в інші види соціального захисту, як-то, наприклад, передбачено в межах реалізації експериментального проекту із монетизації соціальної пільги з оздоровлення та відпочинку дітей [3].

Мета статті полягає у визначенні особливості законодавчого використання поняття соціальної пільги та з'ясуванні об'єктивних і суб'єктивних бар'єрів, які слугують перешкодою ефективної реалізації права управленої особи на соціальні пільги в межах правовідносин соціального забезпечення.

Виклад основного матеріалу дослідження. За чинним законодавством України соціальні пільги є одним із видів соціального захисту, проте нормативного закріплення його змісту, незважаючи на часте використання, немає.

У науці права соціального забезпечення відсутнє універсальне застосування поняття «соціальна пільга». До того ж, на сьогодні в юридичній науці спостерігається безсистемне використання категорійно термінологічного концепту «пільги». Правники справедливо наголошують на необхідності дотримання єдиної термінології у сфері права соціального забезпечення України, особливо щодо соціальних пільг, оскільки це сприятиме побудові ефективного юридичного механізму реалізації права на соціальне забезпечення управлених суб'єктів, а також визначенню основних критеріїв моніторингу та контролю правозастосовних процедур у цій сфері. Зміст офіційного тлумачення обов'язку держави як соціальної міститься у рішенні Конституційного Суду України та передбачає вимогу «... забезпечувати ефективне правове регулювання, яке відповідає конституційним нормам і принципам, та створювати механізми, необхідні для задоволення потреб та інтересів людини, зокрема ... вразливих категорій осіб ...» [4]. За

чинним законодавством соціальні пільги є частиною їхнього правового статусу у сфері соціального забезпечення. Тож реалізація ними права на соціальні пільги передбачає виникнення правовідносин соціального забезпечення в різних сферах суспільного життя.

Г. І. Чанишева звертає увагу на те, що, крім терміна «соціальна пільга», у спеціальній науковій літературі послуговуються іншими — «пільги», «правові пільги» [5]. Правову пільгу як поняття із широким і вузьким значенням розмежовують В. М. Андріїв, О. Л. Кучма, Л. М. Сіньова [1, с. 28]. Термін «правова пільга» за своїм лексичним та сутнісним змістом не позначає вид соціального забезпечення, не характеризує його правову природу, не визначає правосуб'єктність чи зміст суб'єктивних прав управненого суб'єкта відповідних правовідносин. Тож вважаємо його некоректним у контексті приналежності до сфери права соціального забезпечення.

Послуговуючись поняттям «соціальна пільга», деякі вчені розуміють його як передбачене законодавством надання додаткових прав, повне або часткове звільнення від виконання окремих обов'язків через особливий соціальний статус особи або специфіку її професійної діяльності [5; 6, с. 216]. Подібний контекст трапляється у рішеннях Конституційного Суду України [7; 8]. Відзначимо використання двох термінів — «надані державою соціальні права у вигляді пільг» та «соціальні пільги». Водночас жодне з них термінологічно визначено не було. У законодавстві часто використовують термін «пільга», а не «соціальна пільга», хоча за змістом та сутнісним зв'язком із управлінням суб'єктом права передбачений вид соціального забезпечення є саме соціальною пільгою. Для прикладу, див. постанову Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2022 р. № 1041 щодо житлових субсидій та пільги на оплату житлово-комунальних послуг [9].

Поділяємо аргументи та узагальнення, висловлені раніше в наукових висновках [10, с. 329–338, 11, с. 50–56]. Соціальними пільгами вважаємо законодавче звільнення (повне чи часткове) особи від сплати обов'язкових платежів або першочергове чи позачергове отримання нею послуг у різних сферах суспільного життя (освіта, лікування тощо) [10, с. 356]. Йдеться про те, що соціальна пільга є законодавчо диференційованим пом'якшенням правових та пов'язаних з ними умов соціальної життєдіяльності особи, яка є управненою у сфері соціального забезпечення суб'єктом права на соціальні пільги та в змозі задовольнити свої основні соціальні потреби, визнані суспільством базовими, а також законні інтереси в соціальній сфері (зокрема, відновити відповідний рівень особистої соціальної безпеки). Змістом правоможностей такого суб'єкта є можливість отримати додаткові, спеціальні права, так звані «переваги», та бути звільненим від законодавчо передбачених обов'язків. Додатково наголошуємо, що «соціальність» пільги зумовлена управлінням суб'єктом, який реалізує право на відповідний вид забезпечення, об'єктом, щодо якого правовідносини соціального забезпечення виникають, а також змістом суб'єктивних прав, які спрямовані задля отримання об'єкта. Трапляється в законопроектах термін «пільгові категорії», який позначає управнених суб'єктів на соціальні пільги (див. Закон України «Про ратифікацію Рамкової угоди між Урядом

України та Урядом Турецької Республіки про співробітництво у сфері будівництва житла для представників кримськотатарського народу та пільгових категорій громадян України») [12].

Дослідуючи зміст оцінних понять, А. О. Панченко наголошує, що прикметник, який позначає суб'єкта права — «вразливий», за своєю суттю є саме таким [13, с. 108]. Власне, в контексті правових підстав набуття правосуб'єктності у правовідносинах соціального забезпечення конкретного виду та інших правових характеристик цієї групи стосунків зазначене поняття набирає правової форми. Як аргументує А. О. Панченко, воно може розглядатись через становище, за якого зростає ризик дискримінації чи порушень прав людини, вірогідність особи/певної соціальної групи бути «виключеною» із суспільства, перебувати в небезпеці, соціальній та/чи матеріальній незабезпеченості, відчувати загрозу життю та/або здоров'ю тощо. Визнання особи/певної соціальної групи вразливою означає необхідність, передусім державою, створити такі умови та процедури, за яких вірогідність виникнення вищеописаного правового статусу особи стала б мінімальною, або передбачити заходи соціальної підтримки таких осіб [13, с. 108]. Одним із таких заходів є соціальні пільги як складова національної системи соціального захисту. Чинне законодавство містить визначення «вразливі групи населення» (п. 3 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про соціальні послуги») [14]. Такими є особи/сім'ї, які мають найвищий ризик потрапляння у складні життєві обставини через вплив несприятливих зовнішніх та/або внутрішніх чинників. Як видається, наведене поняття може слугувати і для правової характеристики управнених суб'єктів правовідносин із забезпечення соціальними пільгами.

Варто наголосити на широкій сфері суспільних відносин, у яких сьогодні застосовується соціальна пільга. Загальнопоширеним сприйняттям соціальних пільг, які використовуються в межах правовідносин соціального забезпечення, є ті, що передбачені соціальним законодавством, хоча й стосуються різних сфер життя осіб передбачених соціальних категорій.

Відзначимо соціальні пільги особам з інвалідністю, які пов'язані із реалізацією права на користування транспортними засобами, послугами реабілітації, забезпечення допоміжними засобами реабілітації тощо на безоплатній та/або пільговій основі (ст.ст. 30, 38, 38¹ Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю») [15]. Соціальні пільги для дітей з інвалідністю передбачені Законом України «Про охорону дитинства» [16] та ґрунтовно проаналізовані М. О. Бук [6].

Іншою групою соціальних пільг є ті, що застосовуються як спосіб соціального захисту відповідної категорії осіб у правовідносинах іншої галузевої приналежності. Для прикладу, в податкових правовідносинах можемо виокремити два види пільг, які позначимо терміном «соціальні». Перша група визначена п.п. 165.1.1 ст. 165 Податкового кодексу України та передбачає доходи осіб, які не включаються до розрахунку їхнього місячного/річного доходу, серед яких — сума державної та соціальної матеріальної допомоги, вартість соціальних послуг та реабілітаційної допомоги, фінансова допомога особі з інвалідністю, вартість натуральної допомоги за

Законом України «Про соціальні послуги» тощо [17]. Другу групу виділяємо на основі ст. 169 Податкового кодексу України, яка передбачає правові підстави та умови застосування податкової соціальної пільги, а саме: зменшення суми загального місячного оподаткованого доходу, отриманого від одного роботодавця [17]. Іншим видом є правовідносини у сфері забезпечення житлом. Прикладом тут може бути Програма доступного іпотечного кредитування «Оселя» (пільгова ставка на весь термін кредиту на придбання житла громадянами з визначених професійних груп [18]. Правова характеристика реалізації права на соціальні пільги у правовідносинах кредитування проаналізована в науковій статті «Соціальне (пільгове) кредитування як вид соціального захисту громадян в Україні» [19].

Основна мета соціальних пільг для вразливих верств населення як складової їхнього соціального захисту полягає у створенні соціально безпечних умов їхнього життя, що узгоджуються з людською гідністю, законними інтересами особистості в соціальній сфері, а також з інтересами інших соціальних груп та держави. Таке бачення сприяє формуванню висновку, що соціальні пільги для вразливих верств населення відіграють вагомое значення, є засобом їхньої суспільної інтеграції та узгодження законних інтересів у соціальній та суміжних сферах, забезпечуючи задоволення їхніх основних соціальних потреб або сприяючи полегшенню виконання ними суспільних/державних обов'язків. Таким чином, формується баланс соціальних індивідуальних та суспільних інтересів.

Аналіз процедури реалізації права на соціальне забезпечення, зокрема на соціальні пільги, дозволяє виділити системні/об'єктивні та суб'єктивні бар'єри.

Першу групу формують структурні та організаційні/інституційні перешкоди, які є органічними складовими соціального забезпечення як системи та публічного адміністрування соціальною сферою України. Здебільшого вони є наслідками чинного нормативно-правового забезпечення (нагадаємо про наші аргументи на початку наукового дослідження про недосконалість національного соціального законодавства у цій сфері відносин), проблем у інституційній складовій системи соціального забезпечення. Узагальнено перша група бар'єрів є наслідками недосконалості юридичного механізму забезпечення права на соціальні пільги. Існування таких бар'єрів тісно пов'язане із:

- 1) нанесенням соціальної шкоди та порушенням соціальної безпеки особи, держави та суспільства загалом;
- 2) бюрократизмом, що тривалий час функціонує поряд із паперовими та довготривалими процедурами реалізації права на відповідні пільги;
- 3) непрозорістю процедур, яка почасти зумовлена відсутністю ясності та доступності інформації про відповідні соціальні пільги для вразливих верств населення, підстав, умов та процедур їх отримання; кореспондовані обов'язки соціально зобов'язаних суб'єктів, передусім держави як їх координатора та регулятора правової соціальної діяльності; юрисдикційні та позаюрисдикційні форми, способи та засоби захисту такого права тощо;
- 4) обмеженість (недостатність) кадрових ресурсів, зокрема низька заробітна плата фахівців соціальної сфери, матеріальних, інформаційних,

технічних та інших ресурсів системи соціального забезпечення та системи публічного адміністрування у соціальній сфері загалом, що сукупно прямо чи опосередковано позначається на ефективності реалізації суб'єктивного права вразливих верств населення як пріоритетних управлених суб'єктів права на соціальну пільгу;

5) недостатня гнучкість форм надання адміністративних послуг з отримання соціальних пільг.

Вагомим законодавчим проривом у напрямі подолання наведених вище чинників вважаємо появу Законопроекту «Про Єдину інформаційну систему соціальної сфери [20], впровадження норм якого в життя сприятиме побудові безбар'єрного простору, зокрема й у процедурах реалізації права на соціальні пільги та оптимальному поєднанні цього виду соціального захисту вразливих категорій осіб із іншими.

Продовжуючи, наголосимо, що серед ключових системних бар'єрів в отриманні соціальних пільг для вразливих верств населення в Україні можемо назвати, зокрема, такі:

1) об'єктивна недостатня фінансово-економічна спроможність держави виконувати власну соціальну функцію у проголошених та встановлених обсягах. Це часто обтяжується пасивністю інститутів громадянського суспільства, котрі також є соціально відповідальними й певною мірою повинні виконувати соціальну функцію поза державними зобов'язаннями, сприяючи в такий спосіб передусім належній соціальній безпеці вразливих верств населення. Правова спроба активізації та залучення громадянське суспільство до активності в соціальній сфері зроблена через прийняття Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні 2021–2026 роки (указ Президента України від 27 вересня 2021 р. № 487/2021 [21]). Участь інститутів громадянського суспільства вбачається у частині, по-перше, розширення для них переліку соціальних позадержавних пільг, підвищення їхньої якості; по-друге, задоволення права на соціальні пільги для вразливих верств населення через різні позадержавні механізми; по-третє, забезпечення в належному розмірі обсягу та якості послуг, пов'язаних з наданням-отриманням відповідних соціальних пільг. Ця обставина зумовлена фактом, що соціальні пільги загалом можуть вимагати додаткових фінансових, технічних, людських та інших інвестицій, які в кінцевому підсумку не здатна фінансово забезпечити держава;

2) кадрова криза в системі публічного адміністрування у сфері гарантування соціальної безпеки населення, внаслідок чого працівники, які надають послуги із задоволення права на отримання соціальних пільг для вразливих верств населення, об'єктивно не завжди здатні ефективно виконувати власні посадові обов'язки, своєчасно та належно діяти, орієнтуючись на клієнта, як того вимагає концепція належного урядування. До того ж, в умовах постковідного відновлення системи соціальної безпеки, яка ускладнена викликами воєнного часу в Україні, на місцях спостерігається кадровий дефіцит (голод) і щодо осіб, які не лише задовольняють право на отримання соціальних пільг, а й надають їх (зокрема, у галузі охорони здоров'я, освіти, зайнятості тощо);

3) складність процедур та часом надмірна бюрократизованість у процесі отримання права на соціальну пільгу та його реалізацію. Зокрема, отримання соціальних пільг, по-перше, може бути ускладненим розумінням самого алгоритму цього процесу соціально вразливою особою (особливо тими, хто не має достатніх знань у сфері взаємодії з суб'єктами публічного адміністрування в галузі забезпечення соціальної безпеки держави); по-друге, може вимагати від заявників значної кількості документів та відомостей, що стає значним бар'єром, зокрема для людей з обмеженими ресурсами або для тих, хто стикається з психологічними чи фізичними обмеженнями у взаємодії з іншими людьми, а особливо тими, хто є представниками публічної влади;

4) проблематика достатності поінформованості вразливих верств населення про соціальні пільги та підстави, умови їх отримання, захист права на отримання соціальних пільг. Важливо констатувати, що багато соціально вразливих осіб зіштовхуються з проблемою недостатньої поінформованості про доступні соціальні пільги через обмежений доступ до джерел відповідної інформації, зокрема через недостатнє володіння цифровими технологіями (також через відсутність відповідних гаджетів, доступу до мережі «Інтернет»), низький рівень грамотності, правової свідомості та культури тощо.

Комплексно осмислюючи основні системні перешкоди в отриманні вразливими верствами населення соціальних пільг, можемо дійти висновку, що ключовими детермінантами вказаних бар'єрів є такі:

1) чинне законодавство, а також сам процес планування, формування та реалізації політики в галузі соціальної безпеки недостатньо або несвоєчасно врегульовують та управляють критеріями дійсно гідного та соціально безпечного для людини життя сьогодні; не належно або не достатньо визначають актуальні потреби вразливих категорій населення;

2) поточні кризові явища, переважно зумовлені постковідними економічними процесами та військовими діями на території України, не завжди ефективним антикризовим менеджментом у фінансовій та соціальній сферах. Держава не в змозі ефективно реалізувати соціальну функцію, відчувачи бюджетні та загалом фінансові обмеження, що сукупно впливає на доступність і якість здійснення публічного адміністрування у сфері надання соціальних пільг;

3) структура та управління органами соціального захисту є недостатніми, незважаючи на те, що в Україні активно здійснюється системне впорядкування та реформування державного управління в рамках концепції публічного адміністрування, узгодженого з концепцією належного урядування. Результатом цього є часто неклієнтоорієнтованість публічних послуг.

Під суб'єктивними (персональними) бар'єрами в отриманні соціальних пільг для вразливих верств населення в Україні розуміємо індивідуальні перешкоди, пов'язані з особистими обставинами, станом здоров'я, соціальним та економічним статусом, що певною мірою ускладнюють доступ вразливих груп населення до отримання та подальшої реалізації права на

відповідну соціальну пільгу. Отже, суб'єктивні бар'єри в отриманні вказаних соціальних пільг охоплюють фізичні, психічні, соціальні та економічні аспекти буття конкретної людини.

Правовими та соціальними характеристиками суб'єктивних бар'єрів у процедурі реалізації права вразливих категорій на соціальні пільги є те, що вони:

1) невід'ємно притаманні конкретній особі, відтак є глибоко індивідуалізованими та не можуть бути однаковими для двох чи більше осіб, які, на перший погляд, перебувають в однакових умовах життєдіяльності; їхні види, зміст, обсяг залежать від низки персональних або сімейних обставин життя, стану психосоціального та фізичного здоров'я соціально вразливої особи та соціально-економічного простору, в якому вона проживає;

2) завжди спричиненні внутрішніми, а не зовнішніми чинниками, хоча можуть формуватися та часто формуються під впливом зовнішніх, суспільних, правових тощо (на противагу до системних бар'єрів, які завжди виникають та існують поза індивідом), таких як: фізичне здоров'я, психічний стан та особисті переконання (серед яких також стереотипи, упередження тощо);

3) часто є комплексними чи системними щодо особи, оскільки не обмежуються однією сферою її життя, а впливають на різні аспекти доступу до відповідних соціальних пільг (і не лише їх), зокрема сприйняття об'єктивної та фактичної реальності життєдіяльності особи. Йдеться про правову та комунікативну культуру особи, здатність звернутися за соціальною підтримкою, а також доступність транспорту, фінансові можливості й здатність до взаємодії з цифровими технологіями для отримання фактичного доступу до актуальної інформації про соціальні пільги тощо;

4) є відносно нестатичними (за своїм характером — почасти динамічні), а отже, здатні змінюватися згодом залежно від змін обставин життєдіяльності особи, її здоров'я, зокрема й психосоціального (зокрема зазнавання впливу складних життєвих обставин, отримання професійного захворювання, набуття небезпечної чи шкідливої залежності), соціально-правового статусу (приміром, потрапляння до маргіналізованих груп осіб) чи доступу до ресурсів;

5) хоча й походять від внутрішнього стану особи, насправді часто посилюються або зменшуються залежно від зовнішніх умов, таких як: доступність та якість соціальних послуг, політика і практика у сфері соціального забезпечення на загальнонаціональному та місцевому рівнях. Відповідно суб'єктивні бар'єри завжди корелюються із системними бар'єрами, зокрема й в отриманні відповідних соціальних пільг.

Загалом, основними видами суб'єктивних (особистісних) перешкод в отриманні соціальних пільг для вразливих верств населення вважаємо такі бар'єри:

1) психофізіологічні проблеми зі здоров'ям соціально вразливої особи, які ускладнюють доступ до послуг із задоволення права на соціальні пільги. Зокрема, особи з обмеженою рухливістю або особи з обмеженим доступом до інклюзивного типу транспорту чи звичайного транспорту з інклюзивним устаткуванням (також з обмеженим доступом до будівель, у

яких розташовані суб'єкти публічного адміністрування у сфері надання соціальних пільг) можуть зіткнутися з фактичними труднощами в отриманні соціальних пільг через об'єктивні складнощі з доступом до них;

2) соціальна ізоляція як стан, у якому особа є фізично чи емоційно відокремленою від членів сім'ї, решти суспільства та не отримує належної соціальної підтримки. Також соціальна ізоляція — це не фактична самотність чи бажання особи бути на самоті, а її стан, що часто зумовлений складними життєвими обставинами, з-поміж яких, наприклад, наявність хронічного захворювання, інвалідності, літнього віку або ж соціально-економічні умови проживання, які унеможливають повноцінне та гідне соціальне життя особи. Водночас відсутність соціальної підтримки пов'язана з нестачею «мережі» близьких людей, на яких можна покластися самотній людині у складні періоди життя.

Отже, за соціальної ізоляції та відсутності належної соціальної підтримки соціально вразлива особа обмежується в можливостях отримання та реалізації права на соціальну пільгу, зокрема, через:

а) відсутність доступу до інформації про соціальні пільги, можливості захисту права на них;

б) відсутність можливості здійснення дій, необхідних для отримання соціальних пільг, наприклад, відвідування відповідних установ для подання заяв через те, що особа не має необхідної фінансової, технічної та іншої підтримки, яка могла б бути надана близьким колом осіб;

в) апатію та зменшення мотивації до прийняття активних кроків для поліпшення свого становища, зокрема й звернення за соціальною пільгою (через психоемоційне виснаження, спричинене соціальною ізоляцією та відсутністю належної соціальної підтримки);

3) відсутність інформаційно-комунікаційних засобів (технологічних ресурсів), а також необхідних навичок в особи користування ними, що ускладнює їй доступ до отримання актуальної та повної інформації про відповідні їй правовому статусу соціальні пільги, процедури їх отримання, захисту права на отримання тощо. Тобто ця проблема пов'язана насамперед із тим, що серед соціально вразливих осіб є значна кількість людей, які фактично вилучені з «цифрового простору», а це, безумовно, обмежує їхню фактичну можливість для навчання, спілкування та участі в цифровому житті, яке у відповідний спосіб могло б компенсувати недостатність інклюзивності шляхів фактичного доступу до установ з надання адміністративних послуг з отримання соціальних пільг (особливо це актуально для осіб, які зіткнулися з проблемою соціальної ізоляції та відсутності належної соціальної підтримки);

4) фінансові обмеження, які охоплюють широкий спектр життєвих ситуацій: від повної відсутності у соціально вразливої особи доходу до обставин, коли дохід недостатній. Зокрема, через брак коштів, соціально вразлива особа може бути позбавлена можливості оплатити транспортні витрати для відвідування установи, де може бути задоволене її право на отримання соціальних пільг, оплатити доступ до інтернету, який стає все більш

необхідним для отримання миттєвого доступу до вебресурсів, на яких є актуальна інформація про соціальні пільги для вразливих верств населення тощо.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Соціальна пільга є законодавчо диференційованим пом'якшенням правових та пов'язаних з ними умов соціальної життєдіяльності особи, яка є управненою у сфері соціального забезпечення суб'єктом права та не в змозі задовольнити свої основні соціальні потреби, визнані суспільством базовими, а також законні інтереси в соціальній сфері, зокрема, відновити відповідний рівень особистої соціальної безпеки. Реалізація права особи на соціальні пільги відбувається у правовідносинах соціального забезпечення, які в умовах викликів сьогодення набувають нових форм, видів та інтегруються з правовідносинами іншої правової природи.

Системні та суб'єктивні бар'єри в реалізації права на соціальні пільги вразливими верствами населення підривають зусилля нашої держави щодо створення соціально безпечних умов буття кожної особи, зокрема й тих, хто потребує соціальної пільги. Системні бар'єри збільшують соціальну нерівність та нівелюють прагнення держави побудувати інклюзивне та безбар'єрне суспільство; знижують соціальну мобільність, ускладнюючи доступ до освіти, охорони здоров'я та соціальної підтримки тощо; підвищують суспільний тиск та напруженість; знижують довіру до держави та авторитет суб'єктів, які є відповідальними за публічне адміністрування у сфері забезпечення соціальної безпеки соціально вразливих верств населення; ускладнюють досягнення цілей сталого розвитку. Водночас суб'єктивні бар'єри значно погіршують якість життя вразливих верств населення, обмежуючи їхній доступ до необхідних ресурсів для задоволення базових потреб та участі у соціальному житті, що призводить до поглиблення соціальної ізоляції та почуття самотності, до психологічної напруги, яка може позначитися на психофізіологічному здоров'ї людини та її близькому оточенні та до фінансової вразливості і зменшення самостійності.

Перспективність розширення застосування соціальних пільг у різних сферах життєдіяльності людини та/або заміна їх повністю чи частково на монетизовані форми соціального захисту, зокрема аналізуючи системні та суб'єктивні бар'єри під час реалізації права особою на соціальні пільги, потребує подальших науково-практичних розвідок з проблематики, порушеної в дослідженні.

Список використаних джерел

1. Андріїв В. М., Кучма О. Л., Сіньова Л. М. Забезпечення пільгами як різновид соціальної функції держави. Київ : Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2017. 523 с.
2. Тищенко О. В., Черноус С. М., Мельничук Н. О. Соціальне забезпечення в Україні: тенденції реформування. Харків : Юрайт, 2023. 236 с.
3. Деякі питання реалізації експериментального проекту з організації оздоровлення і відпочинку дітей, які потребують особливої соціальної уваги та підтримки, в дитячих оздоровчих таборах державних підприємств «Міжнародний дитячий центр «Артек», «Український дитячий

- центр «Молода гвардія» і в дитячих закладах оздоровлення та відпочинку вищої категорії, що містяться в Державному реєстрі майнових об'єктів оздоровлення та відпочинку дітей та розташовані в карпатському регіоні, за принципом «гроші ходять за дитиною». Постанова Кабінету Міністрів України від 09.05.2023 р. № 462. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://t.ly/2h07K>.
4. Рішення Великої палати Конституційного Суду України від 24.04.2018 р. № 3-п/2018 у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини шостої статті 216 Кримінального процесуального кодексу України. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://t.ly/RAHvu>.
  5. Чанишева Г. І. Соціальні пільги: поняття, правова природа, класифікація. *Juris Europensis Scientia*. 2020. № 3. С. 55–59. <https://doi.org/10.32837/chern.v0i3.98>.
  6. Бук М. О. Соціальні пільги для дітей з інвалідністю: поняття, правова природа та проблеми реалізації. *Юридичний електронний науковий журнал*. 2023. № 8. С. 214–218. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-8/48>.
  7. Рішення Великої палати Конституційного Суду України від 22.05.2018 р. № 5-п/2018 у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 12 розділу I Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 року № 76–VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://t.ly/8vgIp>.
  8. Рішення Великої палати Конституційного Суду України від 24.04.2018 р. № 3-п/2018 за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини шостої статті 216 Кримінального процесуального кодексу України. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://t.ly/iCKZh>.
  9. Деякі питання надання житлових субсидій та пільг на оплату житлово-комунальних послуг, придбання твердого та рідкого пічного побутового палива і скрапленого газу Пенсійним фондом України. Постанова Кабінету Міністрів України від 16.09.2022 р. № 1041. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://t.ly/hHauf>.
  10. Синчук С. М. Правовідносини соціального забезпечення: суб'єкти, зміст, об'єкти. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2015. 422 с.
  11. Малюга Л. Ю. Система соціальних пільг: європейський досвід та українські реалії. *Eurasian Academic Research Journal*. 2017. № 6. С. 50–56. <https://t.ly/Vx3MI>.
  12. Про ратифікацію Рамкової угоди між Урядом України та Урядом Турецької Республіки по співробітництво у сфері будівництва житла для представників кримськотатарського народу та пільгових категорій громадян України. Проект Закону від 14.07.2021 р. № 1644–IX. *Верховна Рада України*. URL: <https://t.ly/7Jm5I>.
  13. Панченко А. О. Вразливі групи населення» як оціночна категорія права соціального забезпечення. *Науковий вісник Сіверщини. Серія: Право*. 2024. № 1 (21). С. 105–114. <https://doi.org/10.32755/sjlaw.2024.01.105>.

14. Про соціальні послуги. Закон України від 17.01.2019 р. № 2671–VII. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://t.ly/kp9py>.
15. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю. Закон України від 21.03.1991 р. № 875–XII. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://t.ly/GNKn2>.
16. Про охорону дитинства. Закон України від 26.04.2001 р. № 2402–III. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: https://t.ly/ges_5.
17. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755–VI. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://t.ly/QHeVM>.
18. Деякі питання забезпечення приватним акціонерним товариством «Українська фінансова житлова кампанія» доступним іпотечного кредитування громадян України. Постанова Кабінету Міністрів України від 02.08.2022 р. № 865. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://t.ly/eGARq>.
19. Синчук С. М. Соціальне (пільгове) кредитування як вид соціального захисту громадян в Україні. *Wroclawsko-Lwowskie zeszyty prawnicze*. 2016. № 7. S. 167–182. https://t.ly/8ts_D.
20. Про Єдину інформаційну систему соціальної сфери. Проект Закону № 11377 від 24.06.2024 р. *Верховна Рада України*. URL: <https://t.ly/POgw>.
21. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні 2021–2026 роки. Указ Президента України від 27.09.2021 р. № 487/2021. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://t.ly/sg5bK>.

Надійшла до редакції 01.11.2024
Рекомендовано до друку 02.12.2024

Svitlana SYNCHUK

(Ivan Franko National University of Lviv)

Lesia MALYUHA

(Taras Shevchenko National University of Kyiv)

The Right Of Vulnerable Population Groups To Social Benefits: Implementation Challenges

The article analyses certain aspects of legislative, judicial, and doctrinal usage of the concept of social benefits as a form of social protection for vulnerable population categories. Attention is drawn to the fact that today in legal science there is an unsystematic use of the categorical terminological concept of «privilege». Emphasis is placed on the need to unify the content of this concept. An additional characteristic of the legal nature of this term is identified as the individual's role as an authorised subject in social security relations of this kind. The content of the powers of such an entity defines the possibility to obtain additional, special rights, the so-called «advantages», and to be exempted from legally prescribed obligations. The argument is supported that a social benefit constitutes a legislatively differentiated alleviation of legal and associated conditions of a person's social existence. As an authorised subject of social security law, the individual is deemed capable of meeting their basic social needs, recognised by society as fundamental, as well as legitimate interests within the social sphere, including the restoration of an appropriate level of personal social security. It is emphasised that the right to social benefits can be realised within social security relations, even though it pertains to

various aspects of an individual's life. It was noted that today the sphere of social relations, in which the right to social benefits is exercised, is extensive today and includes tax, credit relations, housing provision relations, and others. The main purpose of social benefits for vulnerable sections of the population as a component of their social protection is to ensure socially safe conditions for their life, which are consistent with human dignity, the legitimate interests of the individual in the social sphere, as well as with the interests of other social groups and the state. The specific nature of objective and subjective barriers hindering the effective realisation of an authorised subject's right to social benefits within social security relations is clarified. The study provides a characterisation and list of these barriers. It is highlighted that systemic and subjective barriers in exercising the right to social benefits among vulnerable population groups undermine the state's efforts to create socially secure conditions for every individual. Emphasis is placed on the need to involve civil society institutions, which also hold social responsibilities and, to some extent, should perform a social function beyond state obligations. In this way, they can contribute primarily to the adequate social security of vulnerable groups within society.

Keywords: *legal relations in the field of social security, authorised subjects in social security law, social legislation, objective/subjective barriers to the exercise of individual rights.*